

ДОСЛІДНИЦЬКІ НАРИСИ ПРО ДІЯЧІВ НА НИВІ НАРОДНОГО МИСТЕЦТВА

Шудря Євгенія. Подвижниці народного мистецтва. – К., 2003.

Народна вишивка в Україні була поширена здавна. Її барвисті орнаменти – не просто якісь малюнки, а змістовні знаки-символи, що впродовж часів зазнавали змін і перетворень, тяжіючи до узагальнення. Отож, в українських візерунках, а точніше – геометричних і квіткових поєднаннях, завжди чаїться якась певна символіка, що переважно сприймається нині як кольорова пляма.

Та коли вникнути в суть вишивання, простежити форми цього мистецтва від давнини до сьогодні, то вималюється яскрава картина самопізнання роду й народу. Кожен елемент тут висвітлюється не лише в барвах, а й лініях, і мистецтвознавці вирізняють не тільки окремі складники календарно-обрядового звучання, а й осягають глибинне світовідчуження далеких предків. Особливо багаті побудови, які створюють образ “дерева життя”, що коренем тримається землі, а верхів'ям сягає неба. Постає “берегині”, яка уособлювала охоронницю домашнього вогнища, бачимо й на рушниках, якими люди обвішували у своїх житлах вікна і двері, щоб не допустити чорні сили до світлиці.

Саме завдяки першим збирачам і майстрам народної вишивки ми маємо змогу мовби ізсередици пізнати джерела творчої філософії та корені українського вмільства.

Власне про це і розповідається у книжечці “Подвижниці народного мистецтва” Євгенії Шудрі. Це не теоретична розвідка, а збірка, що складається з 21 життєписно-бібліографічного нарису, яку видала 2003 року редакція вісника “Ант” (за редакцією і з передмовою доктора мистецтвознавства Михайла Селівачова). Відомий учений у галузі народного мистецтва, він високо оцінює цю працю, яка вже осягла фактографічний багаж і вдається до розкриття “історії ідей” на долі кількох видатних меценатів, збирачів і організаторів художнього промислу, творчості осередків другої половини XIX – початку XX століття. З-поміж цих імен графиня Капніст і княгиня Яшвіль, Наталя Шабельська і Катерина Скаржинська, Юлія Гудим-Левкович і Варвара Ханенко, що прислужилися відродженню вже відданих до музеїв мистецьких зразків. Вони намагалися підтримати захоплення сільських умільців, запрошували до своїх осередків художніми керівниками таких митців-професіоналів як Олександра Екстер, Казимир Малевич, Василь Кричевський, Євгенія Прибильська, Микола Прахов. Їхніми стараннями були виховані в селах справжні самодіяльні “генії” – Ганна Собачко, Параска Власенко, Наталія Вовк, Євмен Пшеченко, Василь Довгошия. Добре зарекомендувала себе у Вербівці художниця Наталія Давидова. В Києві уславилася своїм церковним гаптуванням Олена Прахова.

І все ж підґрунтям і поштовхом до оновлення мистецького виробництва стала монографія Олени Пчілки “Украинский народный орнамент” (1876), де вона подала 31 аркуш зразків, які згодом передруковувала п'ять разів без передмови, зменшуючи кількість таблиць. Слідом за нею випуски своїх праць “Русские народные узоры” (1877) та “Южно-русский народный орнамент” (у двох частинах, 1878) здійснила й Пелагея Литвинова-Бартош. Заспівувачка в дослідженні української орнаментики заглибилася в історію полтавських вишивок, тоді як її послідовниця оглянула вишивання Чернігівщини. Ці перші видання, підтримані Михайлом Драгомановим, Володимиром Антоновичем та Хведором Вовком, заклали підвалини народознавчої науки з такого поширеного в Україні мистецтва. Відтак і почалося вивчення цього “символічного письма” в узорах на полотні.

З віяннями нової доби, з розпадом імперської Росії пожвавилась і робота в цій галузі. Місце своїх попередниць заступили вихованки видатних професорів-мистецтвознавців – Данила Щербаківського, Федора Шміта, Миколи Біляшівського, Стефана Тарануценка. Це були переконані й самовіддані дослідниці. Вони довели, що народна вишивка – це самопізнання нації. Їхні наукові доповіді, а надто книжкові публікації-“метелики” вирізнялися сумлінним ставленням, усвідомленням національної самобутності й неповторності символів-оздоб.

Репресивна машина, що правила країною, понівечила ці долі. На щастя, в історії залишились їхні імена, які постійно згадуються в мистецтвознавчій літературі. У книжці Євгенії Шудрі

подається стислий життєпис кожного з них і біографічний перелік праць, уміщено, якщо поталанило виявити, портрет. Але не завжди пошуки увінчувалися знахідками: дехто так і лишився “без обличчя”, а троє – без дати і місця смерті...

Сумлінна дослідниця Євгенія Шудря повернула з забуття творчість Євгенії Берченко, Марії Щепотьєвої, Оксани Берладіної, Євгенії Спаської, Марії Новицької. Під заборону потрапили й діячки “дворянського стану”.

У книжці також згадано львів'янку Савину Сидорович і двох сучасних докторів наук – Раїсу Захарчук-Чугай зі Львова і киянку Тетяну Кара-Васильєву.

Перед нами – любовно оформлене видання, історія кількох поколінь українських жінок-мистецтвознавців, які вивчали народні узори, цей барвистий літопис українського народу із сивої давнини.

м.Київ

ІМФЕ